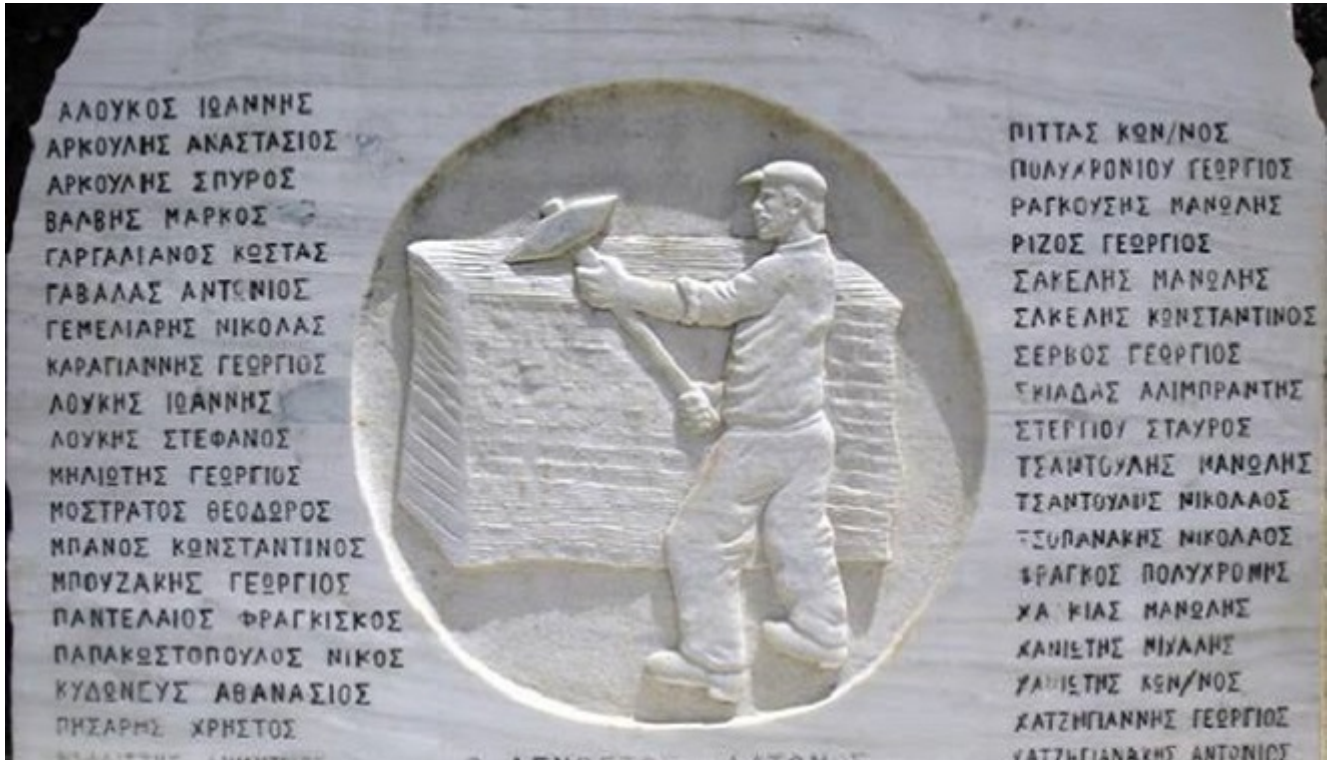

Λίγα λόγια για τους Καρπάθιους λατόμους

[Πολιτισμός / Ιστορία](#)

[Μανώλης Δημελλάς](#)

«Εμένα, όμως, δε με ενδιαφέρουν οι ήρωες των νικών. Εμένα, δε με ενδιαφέρουν οι μαρμάρινοι ήρωες.

Με ενδιαφέρουν, όμως, οι λατόμοι, σκαρφαλωμένοι σε εφιαλτικά ύψη ή συνθλιμμένοι από το συχνά άτιμο βάρος της τέχνης...

Η περιοχή της Καράρα (Ιταλία) θρηνεί κάθε χρόνο το θάνατο έξι με οχτώ μαρμαράδων. Στην κηδεία, ο μοναδικός καλλιτέχνης που ήταν παρών, είπε πως εκείνοι οι δύο μαρμαράδες ήταν μάρτυρες, πως είχαν δώσει την ζωή τους για την τέχνη. Όμως ένας άλλος, ένας μαρμαράς, έφτυσε την γόπα που κρεμόταν από τα χείλια του, κι έβαλε τα πράγματα στην θέση τους: “Όχι, πέθαναν γιατί δεν υπήρχαν μέτρα ασφαλείας. Πέθαναν για ένα μισθό της πείνας”.

Και τότε κατάλαβα, για άλλη μια φορά, πώς η αλήθεια των απλών ανθρώπων αξίζει πιο πολύ από τις αλήθειες της τέχνης».

Από το βιβλίο “ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΥ” του Luis Sepulveda. Σε μετάφραση: Αχιλλέα Κυριακίδη.

Το περίφημο άγαλμα του «ανώνυμου λατόμου» στην Piazza Matteotti, στο κέντρο της ιταλικής πόλης Καταντσάρο, γίνεται αφορμή για ένα μακρύ ιστορικό ταξίδι. Πρόκειται για ένα χάλκινο άγαλμα, στηριγμένο σε βάση από γρανίτη.

Στο μνημείο απεικονίζεται ένας νεαρός άντρας, ο Cavatore, δηλαδή ένας λατόμος, που σκάβει ένα βράχο από τον οποίο ρέει νερό.

Έχουμε συνηθίσει τα αγάλματα να κρατούν όπλα, σπαθιά ή λιανοντούφεκα, ενώ στα παγωμένα σώματα οι στολές τους να είναι φορτωμένες παράσημα.

Εδώ ο νεαρός άντρας είναι ημίγυμνος και σηκώνει ψηλά μια ταπεινή αξίνα. Αυτό είναι το όπλο του λατόμου, του εργάτη, που δεν άφησε κάποιο επίσημο χνάρι, όπως ίσως θα ήθελε η κοινωνία.

Το έργο του γλύπτη Giuseppe Rito, τοποθετήθηκε τον Σεπτέμβρη του 1984, και είναι από εκείνα που δίνουν μια ευκαιρία προβληματισμού στον περαστικό, αφού μπορεί να αναθεωρήσει τις απόψεις του για την δύναμη, την επιμονή και τελικά τη

σπουδαιότητα ενός ανώνυμου εργάτη.

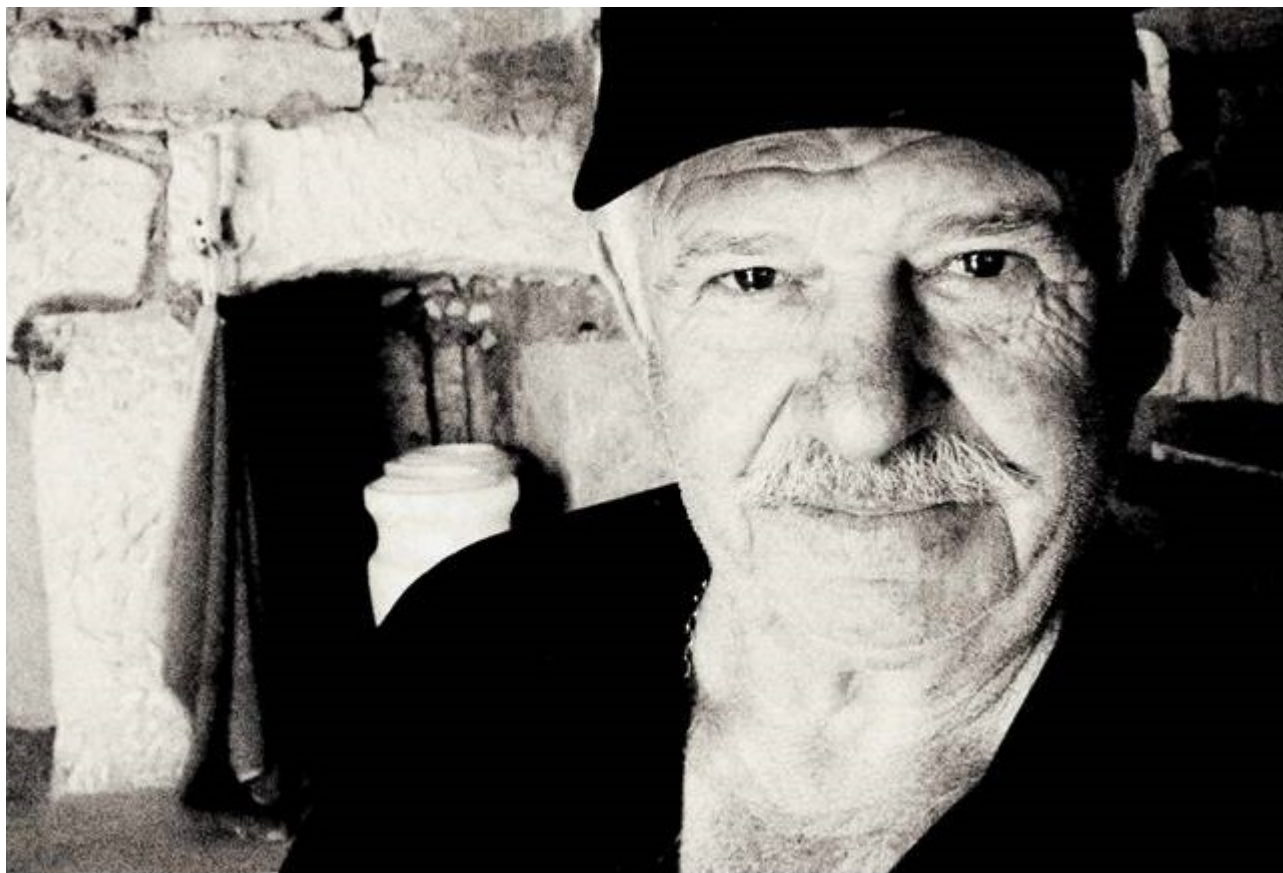
Μοιραία επιστρέφω στους δικούς μας, στην πολυπληθή παροικία των καρπαθίων λατόμων της Πεντέλης. Σχεδόν από την αρχή, όσο μαθαίνω για αυτό το σκληρό επάγγελμα, γεμίζω απορίες. Τις απαντήσεις από τα ερωτήματα γνωρίζουν μονάχα όσοι ανάπνευσαν τη μαρμαρόσκονη. Οι υπόλοιποι μπορούμε να πατάμε ή να καμαρώνουμε ένα άψυχο κομμάτι μάρμαρο. Σπάνια μιλάμε για εκείνους που το έσυραν από το βουνό, αλλά πολύ συχνά μνημονεύουμε γλύπτες όπως ο Φειδίας, ο Λύσιππος, ο Πραξιτέλης, ο Σκόπας ή ο Μιχαήλ Άγγελος, ο Ρονταίν, ο Τζιακομέτι.

Τι αξίζει περισσότερο η αλήθεια της τέχνης ή η αλήθεια των απλών ανθρώπων; αναρωτιέται ο λογοτέχνης Λ. Σεπουλβέδα.

Οι πιο θαρραλέοι Καρπάθιοι, συνήθως οι υστερότοκοι, άφηναν τα μικρά χωράφια και τα αιώνια αναστέμματα. Κουνούσαν μαντήλια και μέσα στο δάκρυ και ένα βουβό πόνο, αναχωρούσαν για τη ξενιτιά. Αναζητούσαν την τύχη, μοναδικό εφόδιο η ευχή μιας μάνας, και η αγωνία της φαμίλιας, που περίμενε κάτι από το μηνιάτικο. Μικρή σημασία είχε η απόσταση. Σε όποια μακρινή ήπειρο, σε όποια άγνωστη πατρίδα βρέθηκαν, προσπάθησαν να την κατακτήσουν. Ενώ η απουσία προκαλούσε μια ιδιόμορφη δέσμευση σε κάθε Καρπάθιο, αφού έδενε ακόμη πιο σφιχτά τη ψυχή του πάνω στα βράχια του νησιού.

Η δουλειά του λατόμου στα πρώτα χρόνια του 20ου αιώνα ήταν εξαιρετικά δύσκολη και απαιτούσε μεγάλη μαεστρία και προσοχή από τους μαστόρους.

Τις περισσότερες φορές ένα λάθος ήταν και το τελευταίο για τον εργάτη, που πάλευε με μια πέτρα.

Απαντήσεις θα μας δώσει ο Αλέκος Καμαράτος.

Αυτός ο λατόμος δούλεψε στο Μαραθώνα, το Διόνυσο, την Ερέτρια, το Λαύριο, αλλά και στη Πεντέλη.

«Ήταν ένα επάγγελμα που ή θέλαμε ή δε το θέλαμε, το αγαπήσαμε διότι από αυτό ζούσαμε», έτσι ξεκινά να περιγράφει τα 29 χρόνια που πέρασε μέσα στα λατομεία με την ειδικότητα του εξορύκτης.

- Ερωτ: Τι ειδικότητες υπήρχαν στα δικά σου χρόνια;

Απάντ: Ας ξεκινήσουμε με τον ξορύκτη, αυτός έκανε την εξόρυξη, ακολουθούσε ο βοηθός, και μετά ήταν ο μινιδόρος, δηλαδή τον μάστορα που τρυπούσε και άνοιγε τη πέτρα με τη παραμίνα (σίδηρο στρογγυλό περίπου 2 μέτρα, που μπροστά είχε κοπίδι) και ακολουθούσε τότε ακολουθούσε ο ξορύκτης, που γέμιζε με δυναμίτη ή μπαρούτι ανάλογα με την περίπτωση.

Μετά είναι ο ξεσκαρωτής, βοηθός του ξορύκτη, αυτός που έβγαζε και έσπαγε άχρηστα κομμάτια της πέτρας.

Στη συνέχεια μεταφέραμε με χίλια δυο βάσανα τον όγκο της πέτρας, του μαρμάρου, στη πλατεία.

Εκεί αναλάμβανε δουλειά αυτός που πελεκούσε, και τον λέγαμε πελεκάνο. Ο μάστορας σκάλιζε και γώνιαζε τον ακανόνιστο όγκο του μαρμάρου και ο βοηθός του παραδίπλα έβλεπε για να μαθαίνει. Στα βαπόρια τον λένε τζόβενο, αλλά εμείς τον φωνάζαμε νερούλα, γιατί μας έφερνε πόσιμο νερό. Μετά φωνάζαμε και πάλι το μικρό και του δίναμε τα βελόνια για το χαλκιδειό, και του λέγαμε να επιστρέψει στα γρήγορα με δυο-τρία ακονισμένα.

Εγώ πέρασα από όλα τα πόστα, στην αρχή που ήμουν νερούλας, τρύπωνα και στη κουζίνα και έκανα τον μάγειρα.

- Ερωτ: υπάρχει κάποια ιστορία χαραγμένη στη μνήμη σου;

Δεν θα ξεχάσω μια Κυριακή, τότε μαγείρεψα πέντε οκάδες πατάτες με μοσχάρι γάλακτος και όπως συνηθίσαμε στρώναμε το τραπέζι και τρώγαμε όλοι μαζί, όπως κάναμε κάθε σκόλη.

Όπως τρώγαμε ο μακαρίτης ο Μηνάς έχασε το πιρούνι του και μου φώναξε, του έδωσα το δικό μου και ενώ το φαγητό είχε φτάσει στη μέση της τσανάκας, αυτός δεν σταματούσε να μου αγριεύει.

Εγώ τα έχασα, θόλωσα και έδωσα μια στη πύλινη τσανάκα και την έκανα χίλια κομμάτια. Έφυγαν όλα, πάνε τα πιάτα, πάει και το μαρμάρινο τραπέζι, εμείναν όλοι μισοφαγωμένοι, μονάχα ο μακαρίτης Χαλιμάς φώναξε:»μπράβο μωρέ αξάερφε».

Αμέσως έκοψα, πήρα δρόμο, για να μην με πιάσουν. Πήγα γραμμή στον κυρ Γιάννη Μοσχούλη, που ήταν ο πρόεδρος των λατόμων, μαζί του ήταν ο Γιώργος Σπανομανωλής και ο Μιχάλης Κραμπάς.

Ο Μοσχούλης κατάλαβε γιατί πήγα και τον βρήκα και έτσι με κράτησαν στο σπιτάκι του επιστάτη του Ταλιούρη, για να τρώω μεσημέρι-βράδυ, όμως με παρακάλεσε να μη μυρίζουν τα πόδια μου, να είμαι πλυμένος και καθαρός.

Αυτός ο επιστάτης ήταν γέρος, και πελεκούσε στελιάρικια με το σκεπάρνι, και για μένα αυτά ήταν σαν ψωμοτύρι, πολύ εύκολη δουλειά. Προετοιμάζα τα μαρμαράκια που θα δούλευε ο επιστάτης και στο τέλος πήρα 15 δραχμές παραπάνω στο βδομαδιάτικο μου.

Με ήθελε βλέπεις για γαμπρό του αυτός ο επιστάτης, αλλά εγώ δεν το πήρα χαμπάρι, βλέπεις ήταν ο ευεργέτης μου και δεν κοιτούσα παραπέρα.

Όσο για το Γιάννη Μοσχούλη, μα αυτός ήταν αριστοκράτης, ερχόταν στο λατομείο του Διονύσου με το πουκάμισο, τη γραβάτα, και με το ρεπούμπλικο του, έπαιζε μια βόλτα και τον περίμενε το αυτοκίνητο, βλέπεις αυτός ήξερε γράμματα. Αλλά πονούσε το μάρμαρο.

- Ερωτ: Ποια ήταν τα υλικά των εκρήξεων. Δυναμίτης ή μπαρούτι; ποιά ήταν η χρήση τους;

Απαντ: Αν είχαμε μια άχρηστη πέτρα που μας εμπόδιζε, τότε χρησιμοποιούσαμε δυναμίτη που θέλει καψούλι. Θα έπρεπε το άχρηστο κομμάτι να σπάσει, να φύγει από τη μέση, για να πάμε παρακάτω, μέχρι να φτάσουμε στο μάρμαρο. Τους δυναμίτες τους λέγαμε καβαλάκια.

Αν όμως η πέτρα ήταν χρήσιμη, τότε βάζαμε μπαρούτι, που πάει κατευθείαν με φωτιά. Και προσέχαμε, πηγαίναμε σύμφωνα με τα νερά της πέτρας, έτσι καταφέρναμε να τη σχίσουμε χωρίς να την καταστρέψουμε.

Ερωτ: Πόσο υλικό χρησιμοποιούσατε; με το μάτι γινόταν η μέτρηση;

Απαντ: Ο έμπειρος τεχνίτης το υπολόγιζε με το μάτι, πολλές φορές είχαν γίνει λάθη και η καλή πέτρα γινόταν κομμάτια, τότε το αφεντικό έβαζε τις φωνές και εσύ ζάρωνες, έκανες πως δεν άκουγες, καμμιά φορά σου έδινε και τα παπούτσια στο χέρι, σε έδιωχνε από το νταμάρι.

Ήταν μια παράξενη δουλειά, αλλά και στα κάτεργα να σε πάρουνε συνηθάς.

- Ερωτ: Αυτό που λένε για τη καρδιά του μαρμάρου; υπάρχει;

Απάντ: Η καρδιά είναι συνηθισμένη υπόθεση, όταν έβρισκες μια καλή πέτρα έλεγες πως έπεσες πάνω στη καρδιά. Όταν ήτο μεγάλο και υγιής, έτσι άσπρο και καθαρό, ήταν υγρό έμοιαζε με φρέσκο ζυμωτό ψωμί, σαν αγιασμένος άρτος. Να, φέρε και μένα ένα κομμάτι Καμαράτο!

- Ερωτ: Τι είναι οι «νεροχύτες»; είχαν ονόματα τα κομμάτια της πέτρας;

Απαντ: Νεροχύτης είναι το κομμάτι του μαρμάρου που βγάζει ένα νεροχύτη της κουζίνας, έπρεπε να είναι 60X22X45.

Υπήρχε και «διπλός νεροχύτης». Άλλες ονομασίες ήταν τα «πεζοδρόμια», που εμείς τα πελεκούσαμε χοντρά-χοντρά και έπειτα έφευγαν για τα μαρμαράδικα και εκεί έκαναν τη ψιλοδουλειά. Είχαν μέγεθος 22X35, ενώ μπορούσαν να φτάσουν μέχρι 5 μέτρα μάκρος.

Είχαμε και τους «μώλους», τη λιανόπετρα για να χτίζουν μάντρες ή ασβέστη ή τοπαράλωμα που λέμε Καρπάθικα.

- Ερωτ: Πως τα έβγαζαν και τα κουβαλούσαν στη πλατεία του λατομείου;

Απαντ: Όταν ανακαλύφθηκε το κομπρεσέρ, δηλαδή ο αέρας, όλα έγιναν εύκολα. Με τρύπες τη μια δίπλα στην άλλη, το γάζωνε που πήγαιναν μέσα 10 μέχρι 60 μέτρα, ήταν τα χοντρά μακάπια, τα βαγοτρίλ, αράδιαζε μια σειρά 15 με 20 φουρνέλα, και το γέμιζε μπαρούτι, του έδινε μια και η πέτρα σηκωνόταν πάνω 2 μέτρα.

Έτσι το μάρμαρο το έκοβες όπου και όπως ακριβώς ήθελες.

Εμείς προλάβαμε και τις σφηνιές, που πιο παλιά ανοίγαμε με τα χέρια, τότε κυνηγούσαμε τα νερά της πέτρας. Για να κοπεί σωστά, αλλιώς αν ήταν λίγο λοξά θα στράβωνε, και στο τέλος χάναμε το μάρμαρο.

Παρατηρούσαμε και πιάναμε τα νερά. Έπειτα ξεκινούσαμε το χτύπημα με το μαντρακά και το βελόνι, και συνεχίζαμε με τη βοήθεια των φουρνέλων.

Από την κάτω πλευρά και εγκάρσια έπιανε ο εξορύχτης και δούλευε τη πέτρα στα νερά της για να τη σχίσει.

Ένας εξορύχτης για κάθε όγκο που έπιανε το καργάρισμα, το χτύπημα της κάθε σφηνιάς και οι όγκοι ήθελαν δυο-τρεις τέτοιες τρύπες, μέχρι να σχιστούν.

- Ερωτ: Και ακολουθούσαν τα φουρνέλα, πως γινόταν;

Απαντ: 29 χρόνια έκανα αυτή τη δουλειά, έχω κάψει αμέτρητα καψούλια και τόνους δυναμίτη, το μπαρούτι πια άστο!

Μια φορά είχα βάλει το μπαρούτι, όμως κόπηκε το βραδύκαυστο φιτίλι και το ξαναγέμισα, για να μη το ξεταπώσω, γιατί είναι επικίνδυνο, το γέμισα από εκεί και έξω. Έβαλα φωτιά, έσκασε, έσκισε το μάρμαρο, αλλά μετά από λίγα δευτερόλεπτα, άρπαξε το μέσα μπαρούτι και πέταξε τη φωτιά έξω από το σχίσιμο περίπου πέντε μέτρα. Αρπάξαν τα ρούχα μας, φοβηθήκαμε, ευτυχώς δεν είχε βλήματα, ήταν μόνο φωτιά και αέρας. Δεν είχε και πολύ μπαρούτι μέσα. Ήταν ένα λάθος, στους δυναμίτες ή στα καψούλια το πρώτο λάθος ήταν και το τελευταίο. Ποιος θα πειέσκασε στα χέρια μου και σώθηκα, δεν έχει τέτοια αυτό το υλικό.

- Ερωτ: Τι θα πει «λουστεύω» ένα μάρμαρο;

Απαντ: Κάνω λεβιέ, βγαίνει από από τη λέξη λουστός. Λούστεμα λέγαμε όταν θα σηκώναμε πάνω από το έδαφος τη πέτρα.

Θυμάμαι είχαμε έναν πελώριο εγγλέζικο λουστό, πάνω στο Διόνυσο, που ζύγιζε 120 οκάδες και πιάνανε πάνω του ίσα με 15 άτομα. Έπρεπε αυτός που κρατάει μπροστά να προσέχει, να μη του ξεφύγει, γιατί θα σκότωνε κανέναν εργάτη.

Αφού λοιπόν σκίσουμε με μπαρούτι το μάρμαρο, σκαρώνουμε και λουστεύουμε(σηκώνουμε) περίπου είκοσι πόντους ετούτο τον όγκο. Έπειτα θα πετάξουμε μέσα 5-6 σιδερένιες μπάλες ή κατρακύλια, οβίδες, για διευκολύνουμε στην επόμενη φάση που είναι το τράβηγμα, με συρματόσκοινο ή με γρύλο.

Με ένα γάτζο περνάγαμε το συρματόσκοινο και δέναμε το μάρμαρο και μετά το τραβάγαμε. Σέρναμε τον όγκο μέχρι κάτω, στη πλατεία του λατομείου και πιάναν δουλειά οι πελεκάνοι.

- Ερωτ: Υπήρχαν εργαζόμενοι που σκοτώθηκαν στα λατομεία;

Απαντ: Πολλοί άνθρωποι χάθηκαν, πάρα πολλοί. Είχα έναν φίλο στη Κοζάνη, νιόπαντρος, τον ΠαριανόΛουκή. Άναψε το φιτίλι, όμως άργησε να παίξει το μπαρούτι, πήγε και έβαλε το αυτί του να ακούσει. Αυτό έσκασε, όμως δεν είχε δύναμη να σκίσει το μάρμαρο έτσι ξετάπωσε και άνοιξε μια τρύπα, 10 πόντους, στο κρανίο του.

Ο επιστάτης στο Διόνυσο ήταν κι αυτός Παριανός, ο Φραγκιάς. Θυμάμαι έβαλε ένα μεγάλο φουρνέλο, το άφηνε και κρύωνε και άδειαζαν μέσα ξανά υλικό, δύο

ντενεκέδες μπαρούτι. Το έκαιγε και μεγάλωνε η τρύπα που ήταν βαθιά, κάτω από το μάρμαρο, γινόταν σπηλιά.

Στην αρχή την άνοιξε με βαγοτρίλ, έβαλε μέχρι σαράντα ντενεκέδες μπαρούτι, ήθελε να σπρώξει τον όγκο, να ξεκολλήσει από το βουνό και να έρθει έξω. Αυτός λοιπόν δεν περίμενε τη τελευταία φορά να κρυώσει, και μόλις έριξε δύο ντενεκέδες μπαρούτι, άρπαξε φωτιά και τους πέταξε όλους ψηλά. Είναι πολύ δυνατό πράμα το μπαρούτι.

- *Ερωτ: Ποιούς είχες δασκάλους; πως έμαθες τη τέχνη;*

Απαντ: Ο Σκορδαράς, ο Χαλιμάς (Μιχάλης Γεραπετρίτης), ο Νίκος Γεραπετρίτης, ο Γιώργος Δημελλάς, μα ποιούς να πρωτοθυμηθώ.

Ο Αλέκος Καμαράτος

«Θέλεις πει ότι ο Καρπάθιος τη τέχνη του λατόμου την έχει μέσα του.

Θα χαλάσει ένα μάρμαρο, θα χάλασει δεύτερο, τρίτο δε το χαλάει. Εγώ άμα βλέπω ένα μάγειρα και μαγειρεύει, αναρωτιέμαι και λέω πως τα βγάνει πέρα, είναι ανάλογα, κάθε κατεργάρης στο πάγκο του.

Όλοι έχουν αγαπητικές και έγω έχω για καμάρι τις πέτρες και τα σίδερα που είναι μέσα στο νταμάρι».

Μουσεία και μνημεία ανώνυμων λατόμων στην Ελλάδα

«Αλούλα» περιοχή Διονύσου-Πεντέλης

Το Αλούλα, από το όνομα παλιού εργολάβου του λατομείου, είναι παλιός λατομικός χώρος στην περιοχή Διονύσου Πεντέλης, του οποίου οι εργασίες σταμάτησαν την περίοδο του 1940.

Το 1994 η εταιρεία «Λατομεία Διονύσου Πεντέλης» αποφάσισε να αποκαταστήσει το χώρο και να μετατρέψει το παλιό λατομείο, στη θέση Αλούλα, σε χώρο αναψυχής και παράλληλα ανάδειξης της ντόπιας λατομικής τέχνης.

Οι εργασίες αποκατάστασης στο Αλούλα, από ένα συνεργείο Παριανών παλιών λατόμων, που πριν αρχίσουν να εργάζονται στην εταιρεία, δούλευαν στην νότια πλευρά της Πεντέλης.

Το παλαιό καθολικό της Μονής Λατόμου, γνωστό σήμερα ως Ναός του Οσίου Δαβίδ, είναι παλαιοχριστιανικό μνημείο της Θεσσαλονίκης.

Βρίσκεται στην Άνω Πόλη, στο τέλος της οδού Αγίας Σοφίας. Ο ναός ήταν αρχικά αφιερωμένος στο Χριστό Σωτήρα ή κατ'άλλους στον Προφήτη Ζαχαρία, ενώ το

όνομα Όσιος Δαβίδ του αποδόθηκε λανθασμένα στην αρχή του περασμένου αιώνα και επικράτησε από τότε.

Ανδριάντας ανώνυμου λατόμου Τήνου

Τον Αύγουστο του 2010 έγιναν τα εγκαίνια ενός καλλιτεχνικού πάρκου αφιερωμένο στον ανώνυμο λατόμο που δούλεψε στην εξόρυξη του πράσινου μάρμαρου στα λατομεία της Τήνου.

Το πάρκο αυτό βρίσκεται στη κοινότητα Πανόρμου Τήνου στον δρόμο ανάμεσα στα χωριά Μαμάδο και Μαρλά σε ένα σημείο με καταπληκτική θέα.

Ο καλλιτέχνης που φιλοτέχνησε τον ανδριάντα του ανώνυμου λατόμου τις προτομές του

Χαλεπά και του Σκαλκώτα και είχε και την εποπτεία διαμόρφωσης του χώρου λέγεται

Καγιώργης Γιάννης ,γλύπτης, γέννημα θρέμα της έξω μεριάς της Τήνου, όπως λένε οι ντόπιοι τα χωριά της κοινότητας Πανόρμο

Μνημείο λατόμων Μοναστηράκι Δράμας

Σκέψη και στόχος του Δήμου Δράμας, είναι η δημιουργία ένα μουσείο λατόμων, το Μοναστηράκι και μερικά ακόμη παλιά, ντόπια χωριά, συγκεντρώνουν την ιστορία του μαρμάρου και θέλουν να την αναδείξουν μέσα από ένα μουσείο.

Ένας από τους πρωτεργάτες της δημιουργίας του σημερινού μνημείου στο Μοναστηράκι Δράμας είναι ο Δημήτρης Βασιλής ο οποίος έστησε και το «μνημείο των λατόμων». Κάθε χρόνο, του Αγίου Χαραλάμπους, στις 10 Φεβρουαρίου τελείται την επιμνημόσυνη δέηση στη μνήμη των αποθανόντων λατόμων.

<http://bit.ly/2MXbx1L>